

HARMAA LINNA

AXEL GABRIEL

INGELIUS

Harmaa linna

Axel Gabriel Ingelius

Harmaa linna

Suomentanut
Eeva-Liisa Järvinen

Jälkisanat
Jukka Sarjala

FAROS

Turku 2009

Alkuteos: Det gråa slottet (1851)

Suomen Kulttuurirahasto on tukenut teoksen suomen-
nostyötä.

© Eeva-Liisa Järvinen, Jukka Sarjala & Faros-kustannus Oy

Faros-kustannus Oy
www.faroskustannus.fi

Sisällys

Axel Gabriel Ingelius: Harmaa linna

Sananen mainiolle arvostelijalleni 7

Ensimmäinen osa: Stella 9

Jälkimmäinen osa: Irene 183

Jukka Sarjala: Jälkisanat 333

Sananen mainiolle arvostelijalleni

Siitäkin huolimatta, että pimennossa pysyttelemisesi vuoksi uskon sinun olevan jäljittelemätön Dulcinea del Toboso – tällä kertaa vain mieheksi taiottuna – ja että itse olen uudesti syntynyt Don Quijote Manchalainen, on minun tälläkin kertaa osoitettava sinulle muutama sana. Uskonhan vilpittömästi, että kerran näkemyksilläsi olet ilahduttava sekä minua että toisia.

Mielestäni on verraten paljon syitä jakaa romaanit historiallisiin, tendenssiromaaneihin ja fantasiaromaaneihin. Lisäksi viimeiseksi mainitulla tulee olla tietty etusija muihin nähden. Kun totuus kietoutuu runoon, ottaa niin sanoakseni runouden kaavun, se ei enää ole totuus, vaan runo sanan huonommassa merkityksessä, siis valhe. Näin ollen historiallinen romaani ei ole kelpo. Kun tapahtumien vapaan kehityksen on taivuttava orjallisesti jonkin tendenssin alle, ei kehitys enää ole vapaata. Eugene Suen väitetään arvostavan enemmän *Vartiotorniaan* kuin noita roskakokoelmiaan *Pariisin salaisnuudet* ja *Vaeltava juuntalainen*. Näin ollen ei tendenssiromaanikaan kelpaa mihinkään. (N.B. tavallisimmassa merkityksessään. ”Tendenssin on oltava -teoksen sisällä, ei ulkopuolella”, kuten Almqvistkin sanoo.)

On kuitenkin eri asia, onko *Harmaasta linnasta* mihinkään. Juuri sinä, mainio ystäväni, annat vastauksen seuraavaan kysymykseen arvostelijan silmälasiesi avulla ja lävitse. Toivon, että kirjan nimi miellyttää sinua: aivan kuten *Granriskojan* kuulosti loputtoman yksinkertaiselta, idylliseltä ja suurenmoisen pikkuruiselta, saattaa *Harmaa linna* kajahtaa suurelliselta, rohkealta ja aatelliselta. Enkös vain olekin nerokas otsikoiden keksijä!

Haluaisin uskoa, ettet pidä minua aivan liian kokeeteeraavana, vaikka käytänkin silmäyksiä ja... hiljaisuuksia. Kun kirjailijat yleisesti antavat suosikkihenkilöidensä vaikenematta keksiä pitkiä säkeitä, joista Luoja yksin tietää mistä ne tulevat, olen ajatellut lahjoittaa sen ajan katseille ja hiljaisuudelle. Jos siis joskus, epäonnistuttuani keksimään komeita sanoja nukkieni suuhun pantaaviksi, annan heidän vaieta jne. Ajattelethan yhdessä kirjailijan kanssa, ettei se juurikaan ole pahempaa kuin toisten vuolassanaiset, irralliset tai hatarasti yhteen liittyvät lörpötykset. Enkös vain olekin itserakas!

Muotovirheistä totean vain, että niitä on runsaasti. Minulla ei juuri nyt ole aikaa kirjoittaa kuin tiedekunnalle. Silloin olisin voinut kirjoittaa kaikkien kielioopin sääntöjen mukaan virheettömästi ja korjata ihailun satoa, mutta nyt kirjoitan suopealle yleisölle, joka suo minulle tuollaiset muutoseikat anteeksi.

Kuinka Stella, jolle ruotsin kieli on *aivan* vieras, saattoi keksiä sellaisen nimen kuin *Harmaa linna*, on arvoitus, jonka varmasti mielelläsi ratkaiset.

Kirjan kaksi viimeistä lukua olisi hyvin voinut jättää pois, mutta yhtä hyvin ne voivat olla mukana, vai mitä mieltä olet?

Ei, nyt vain pilailen kustannuksellasi: pääasia on, että pian osoitat maailman saavan sinussa kerrankin nähdä arvostelijan, joka tarkkanäköisesti ja nopeasti yhdistää syvämielteisyyden ja pohdiskelun sekä puolueettomasti ja ankarasti liittää yhteen jalouden ja hellyyden.

ENSIMMÄINEN OSA

STELLA

Luku I

Käräyt suon laidalla

Oli jälleen yksi niistä valkeista kesäöistä, joiden tähdetömyys ja päivästä muistuttava hämärä kertovat, että olemme Pohjolassa ja että keskikesän juhla lähestyy.

Sellaisten öiden lumousta useasti lisäävät leudot tuulet, jotka helteisten päivien jälkeen lempeästi hivelevät sielujamme ja tuudittavat meidät hiljaiseen, valveuntien täyttämään tilaan, jossa tunteemme ylittävät järkemme, ja pohdiskelumme – jos niin haluamme niitä kutsua – ovat hellintä lajia.

Yö, jona tarinamme alkaa, oli kuitenkin aivan toisenlainen, sillä se oli niin kylmä kuin kesäyö voi milloinkaan olla. Jäinen riite jopa peitti järvenrantoja: oli selvästikin yksi kesäkuun niin kutsutuista rautaöistä.

Näin ollen ei liene syytä ihmetellä, ettei Harald Thalberg ollut erityisen taipuvainen haaveellisuuteen, jonka äsken totesimme seuraavan valkeita kesäöitä. Lämpimämmän päällysvaateen sijasta hän oli pukeutunut vain ohueen matkaviittaan ja alkoi käydä kärsimättömäksi:

”Kuski, mitä oikein ajattelet, kun ajat näin hiljaa?”

”Eikös herra näe, että tässä on ylämäki? Pitää elukaparan välillä vähän huilata.”

”Tämäkö muka ylämäki? Kyllä minä teidät kuski-miehet tunnen ja tiedän, että teillä on tapana opettaa hevosenne lönnyttelemään heti, kun mäki näkyy. Nyt

ravia ainakin mäen alkuun saakka!”

”Herrako kuvittelee, ettei tässä ole ennen väkeä kuskattu?”

”Varmasti on, mutta tuskinpa ovat kovin tyytyväisiä ajoosi olleet. Katso, nyt ruunikkosi voi kulkea käymäjalkaa. Tämä on mäki.”

Mäen jäätyä taakse kuski ajoi todellakin reippaampaa tahtia, mutta vain hetken. Ruunikko hukkasi taas pian rytminsä ja palasi hiljaiseen lönnkyttelyynsä.

”Kuulehan kuski”, sanoi Harald hyväntahtoisesti, ”teit äskettäin sen huomion, että matka on pitkä etkä siksi halua liikaa rasittaa hevostasi. Mutta mitä jos todistaisin hevosesi uupuvan pikemminkin tästä aasinravis-ta?” Talonpoika katsoi Haraldiin yksinkertaisen ja kysyvän näköisenä, joten tämä jatkoi: ”Oletko koskaan kävellyt puolta peninkulmaa tunnissa?”

”Tunnissa olen usein ehtinyt paljon pitemmällekin.”

”Oletko väsynyt siitä pahoin?”

”No en, en oikeastaan. Mutta kerran minulla oli mukana äitimuori ja naapurin Leena... siinä on sitten sievä tyttö, ymmärtäähän herra... Kävelimme vain kirkolle, siis puoli peninkulmaa. Siihen kului kaksi tuntia ja minä todella väsyin.”

”Niin, katsohan, sinä väsyit, vaikka Leenakin oli mukana. Ja miksi? Siksi, ettei sinun tarvinnut kaiken aikaa rasittaa ruumistasi ja mieltäsi. Kaikkien, joille Jumala on voiman antanut, on sitä usein ja säästelemättä käytettävä. Sillä tavoin voima ja kyvyt lisääntyvät. Yhdellä viljanjyvällä on kyky itää ja tuottaa tuhansia ja taas tuhansia uusia jyviä, mutta jos se jää laariin makaamaan eikä sitä kylvetä, siitä tuskin tulee mitään.” (Ja nyt minä johdatin itseni ontuvien vertausten labyrinttiin, Harald ajatteli.)

”No nyt minä ymmärrän herran tarkoituksen”, talonpoika ehätti parahiksi sanomaan, ”herrahan tarkoittaa, että aivan niin kuin minä väsyin silloin, kuin jou-

duin kulkemaan naisväen kanssa, hevoseni väsy nyt tästä rauhallisesta lönkytyksestä, joka on vähemmän kuin mihin sen voimat riittäisivät.”

”Niin, juuri sitä minä tarkoitan. Ja muista myös, että mitä nopeammin hevosesi tulee perille, sitä nopeammin se pääsee nauttimaan välttämättömän ravintonsa.”

”Se on totta se. Nyt mennäänkin sitten reipasta kyytiä.”

”Ei, ystävä hyvä, se ei ole tarpeen. Olisi jopa vahingollista, jos ruunikkosi rasittaisi itseään liikaa. Ei, toiseen vaakakuppiin tulee lause ’kohtuus kaikessa’. Anna hevosens nyt kulkea niin kuin se kulkee ja hengähtää hetkisen, niin suostun sen jälkeen tahtiin, joka sopii sekä sinulle että hevoselle.”

”Herrahan tuntuu olevan vuosiinsa nähden hyvin järkevä mies. Joko herra on kahdenkymmenen?”

”Nosta vielä neljällä vuodella, ystäväni... mutta älä nosta hevosta laukkaan.”

”Ja herra on sitten Ristilään matkalla? Mitä varten?”

”Minusta tulee paronin kahden pikkupojan opettaja”, Harald vastasi lainkaan talonpojan röyhkeydestä piittaamatta.

”Sinne on vielä peninkulman verran. Minua varmasti pelottaisi kovin tulla perille näin yösydämellä. Siinä onkin kauhea paikka: öisin siellä saa nähdä niin paljon kaikkea rumaa ja pahaa, sellaisten varjoja, jotka ovat jo kuolleita. Eivätkä ne ole kuolleet luonnollista kuolemaa, joka Jumalan tulisi meille kaikille suoda, eivätkä edes oman käden kautta. Ei, vaan heidän kuolemansa on tullut väkivaltaisesta kädestä vastoin heidän omaa tahtoaan, ja se vasta hirveä kuolema onkin. Sillä jos pappien puhe, ettei itsemurhaaja saa Jumalan armahdusta, on totta, niin ainakaan heidän kuolinhetkensä ei ole niin kauhea kuin niiden, jotka eivät haluaisi kuolla.”

Harald kuunteli hämmentyneenä filosofoivaa kuski-

aan, jonka ajattelu tuntui laajenevan samaa tahtia kuin aihe herätti hänessä kiinnostusta, ja jonka puhuma puhdas ”länsisuomikin” tuntui saavan puheenaiheesta lisää voimaa ja arvokkuutta. Koska Harald ei halunnut ryhtyä suoraan väittelyyn asioista, jotka eivät olleet hänelle itselleenkään aivan selviä, hän tyytyi vain kysymään:

”Ja kenen syyksi nämä väkivallanteot luetaan?”

”Mahtaisinko uskaltaa puhua vapaasti sellaiselle, joka tulee asumaan siinä talossa kuin perheenjäsen? Hyvä herra, mietikää nyt toki... Niin, sitä sanotaan, että paroni olisi mennyt liittoon Pahan kanssa. Herra tuntuu ystävälliseltä ja oikeamieliseltä mieheltä: miksi herra sitten asettaa itsensä vaaraan ryhtymällä seurustelemaan sellaisen väen kanssa?”

”Muistatko, kunniallinen ystäväni, mitä juuri sanoin viljanjyvistä? Ehkäpä sallimus nyt käyttää minua niin kuin me käytämme viljanjyvää. Jumala heittää minut paikkaan, jossa voin olla hyödyksi ja kantaa hedelmää.”

”Voi kunpa herra nyt onnistuisi, kun on niin reipas ja rohkea. Ja sitten herra puhuukin niin mainiosti, totuudenmukaisesti ja ymmärrettävästi minullekin, joka olen vain köyhä talonpoika. Luulin ensin herraa pelkäksi hevostyranniksi, mutta olen nyt nähnyt, ettei herra suinkaan halua pahaa kopukalleni.”

”Siitä tulikin mieleeni, ukko hyvä, anna hevosen hengähtää.”

Paikka jossa he sillä hetkellä olivat, näytti samalla kertaa houkuttelevalta ja luotaantyöntävältä. Se oli suomalaista luontoa villeimmillään: vasemmalla avautui suunnattoman suuri suomaa, joka levittäytyi kuin roomalainen areena, hyisenä ja tauteja aiheuttavana. Oikealla kohosi harju, joka ei ollut korkea, mutta kolkko ja paljas. Maantie kiemurteli käärmeen lailla harjun ja suon välistä ja kiersi suon puoliympyrän muotoisena.

Hevonen pysähtyi juuri tuohon paikkaan ja matkustajat näkivät kaiken juuri tästä suunnasta.

Onko lukijani milloinkaan nähnyt ja tuntenut seutua, joka majesteettisessa rumuudessaan, loputtomassa tyhjyydessään ja valtavassa autiudessaan kantaa todistetta Luojan loputtomasta monimuotoisuudesta ja majesteettisesta rikkaudesta?

En tiedä, mihin sellaista maisemaa voisi verrata, ellei... suureen mutta langenneeseen ihmissieluun.

Ellei Harald olisi sattumalta pysäyttänyt hevosta juuri tähän, ei tuo alue olisi varmastikaan vaikuttanut häneen niin kuin se vaikutti nyt. Kärrynpyörien tärinä ja jatkuva liike eteenpäin olisivat laimentaneet tämän vaikutelman. Nyt hän kuitenkin koki siinä samassa suuren muutoksen. Hänelle kävi niin kuin käy niinä hetkinä, jolloin ihminen ei muutu paremmaksi tai huonommaksi, vain... toisenlaiseksi. Hän tunsi hiustensa nousevan pystyyn, mutta ei ymmärtänyt miksi.

Talonpoika, itsekin 24-vuotias nuorukainen (sillä Pohjolassa eivät 24-vuotiaat miehet vielä ole muuta kuin nuorukaisia), puhkesi joitain minuutteja kestäneen hiljaisuuden jälkeen puhumaan.

”Tämä kaikki on kuin suuri kirkkomaa... Eikö olekin, herra, kuin valtavan suuri kirkkomaa?”

”Kyllä, ystäväni. Suuri kirkkomaa, joko kuolleille tai kuoleville. Täällä minäkin tahtoisin kuolla.”

Kaukaa kantautuva pyörien ääni havahdutti heidät. Talonpoika, jolla oli luonnon keskellä kasvaneen tarkka näkö, sanoi:

”Herra on hyvä ja katsoo tuonne, missä tie kaartuu jyrkästi vasempaan: sinne on ehkä puoli neljännespeninkulmaa... Näen kärryt, jotka ajavat pois päin ja hirvuista vauhtia ajavatkin.”

”Minä en näe noin kauas, kuulen vain äänen.”

Oli jälleen hiljaista. Talonpoika oli jo tarttumaisillaan uudelleen ohjaksiin, kun aivan läheltä kuuluva, omituinen ääni keskeytti hänen puuhansa. Molemmat miehet kuuntelivat.

”Mio padre” (Isäni), sanoi valittava ääni.

Miehet etsivät katseellaan äänen alkuperää ja näkivät jonkin päätä ja käsivarsia muistuttavan liikkuvan suossa.

”Taivaallinen Jumala”, Harald sanoi, ”ole ylistetty. Sinä pysäytit hevosemme. Nyt on ihmishenki kyseessä.”

”Io non vorrei morire” (en haluaisi kuolla), ääni jatkoi.

”Voisiko tuo olla elävä olento, vai mahtaako olla pelkkä kummitus? Mutta...”, kuski jatkoi hitaasti, lapsen tavoin itseksensä puntaroiden, ”voisiko sellaisen nähdä ja kuulla samalla kertaa, sellaista en muista koskaan kuulleeni. Sen täytyy olla elävä ihminen.”

”Olipa onni”, Harald pisti väliin, ”etten viimeisellä hollituvalla ottanut kuriirivaunua, vaikka sitä minulle tarjottiin. Irrottakaamme kärrystämme osia ja käyttäkäämme niitä siltana.”

Työ oli pian tehty, ja he saattoivat alkaa lähestyä noin kolmenkymmenen askeleen päässä maantiestä sijaitsevaa kohdettaan, joka kuiskasi enää hiljaa:

”Fra poco Stella è morte. Addio, addio!” (Stella on pian kuollut. Hyvästi, hyvästi!)

”Tuolla ei siltamme enää kannata meitä molempia. Kokeile, kantavatko nuo mättäät sinua, niin siirrän yksin lautoja eteenpäin”, Harald ehdotti.

”Kantavathan ne. Odotan sitten tässä.” Valitusta ei enää kuulunut, kun Harald saavutti päämääränsä.

Se näytti olevan hyvin nuori tyttö, joka oli jo tiedoton eikä siten nähnyt tai kuullut mitään. Mustat kiharat kehystivät hänen kasvojaan, ja hänen päänsä vaipui rintaa vasten. Niin syvälle hän oli vajonnut suon liejuun.

Harald tarttui tyttöä käsivarsien alta ja yritti nostaa tätä. Tyttö oli kuitenkin niin syvällä, että Haraldkin alkoi upota. Hän päästi otteensa hetkeksi, otti toisenkin laudan jalkojensa alle ja aloitti uuden yrityksen kaikki

Nuori maisteri Harald Thalberg on matkalla kotiopettajaksi Satakunnan sydämessä sijaitsevaan pahamaineiseen Ristilän kartanoon. Äkkiä hän kuulee outoa ääntä ja näkee Stellan, nuoren naisen, joka on juuri vajoamassa usvaisen suon uumeniin...

Näin dramaattisesti alkaa ensimmäinen suomalainen kauhuromaani *Harmaa linna*. Se ilmestyi alun perin ruotsinkielisenä nimellä *Det gråa slottet* vuonna 1851. Romaanin kirjoittaja *Axel Gabriel Ingelius* (1822-1868) oli monipuolinen kulttuurivaikuttaja, säveltäjä ja muusikko. Harmaassa linnassa hän loi kotimaisen vastineen goottilaisen kirjallisuuden synkille linnoille ja kummituksille.

FAROS

www.faroskustannus.fi

ISBN 978-952-5710-10-6

Kansi: Mari Siipola